

KAMU MALİYESİNİN ÖRGÜTSEL YAPISI

Prof. Dr. Selim KANETİ(*)

I. KAMU MALİYESİ ÖRGÜTÜNE TOPLU BAKIŞ

1. Genel Bilgiler

Kamu hizmetlerinin malvarlıksal gereksinmelerini karşılamayı amaçlayan kamu maliyesinin, kamusal örgütlenmenin her düzeyiyle yakın ilişkisi bulunan yaygın ve karmaşık bir yapısı bulunmaktadır. Kamu gelirlerinin toplanması, kamusal harcamalara ya da kamusal malvarlığına dönüşmesi süreci, yasama organında bütçenin kabulü ile başlamakta, yönetsel düzeyde gerçekleşmekte, yönetsel ve yargısal düzeyde denetlenmekte, yasama organının uygulama sonrası denetimini içeren kesin hesap yasasının kabulüyle sonlanmaktadır. Bu evrelerden geçiş kamusal varlığı güvence altına almaya yönelik bir dizi önlemlerle sağlanmakta, bu önlemler ise çokkatlı bir yapıyla yürütülmektedir. Bir diğer deyişle, kamu maliyesinin örgütü bütün kamu yönetiminin yapısına eşlik eden ve aynı akışı izleyen ikincil bir sistem oluşturmakta, ayrıca kendine özgü kuruluşlara da sahip bulunmaktadır.

2. Kamu Maliyesinin İşleyişinde Görevi Bulunan Kurum ve Kuruluşlar

Kamu maliyesinin yürütümünde işlevi bulunan kurum ve kuruluşlar sırasıyla şunlardır:

a) Yasama organı

Kamu maliyesi alanında en üst düzeydeki etkinlik yasama organına tanınmıştır. Bütçe ile kamu gelirlerinin toplanmasına izin ve kamu harcamalarının yapılmasına yetki veren, kendi adına denetim yapan Sayıştay eliyle uygulama sürecini izleyip denetleyen ve kesinhesap ile sondenetimi gerçekleştiren yasama organıdır.

b) Sayıştay

Anayasal bir kuruluş olan Sayıştay, hem Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetim işlevini gerçekleştirmekte, hem de yüksek bir hesap mahkemesi kimliğini taşımaktadır.

(*) İ.Ü. Hukuk Fakültesi Maliye ve Ekonomi Bölümü ve Vergi Hukuku Anabilim Dalı Başkanı.

c) Yürütme Organı

Bütçeyi hazırlayan, yasama organına sunan, uygulamayı gerçekleştiren, uygulama sırasında yönetsel denetimi sağlayan, uygulama sonuçlarını kesinhesap şeklinde yasama organının önüne getiren yürütme organıdır.

d) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hükûmetinin malî ve ekonomik müşavirlik, malî ajanlık ve haznedarlık görevlerini ifa eder (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu 4, 1 son cümle).

e) Özerk bütçeli ve özel bütçeli kamu kuruluşları

Genel bütçe ve katma bütçeler dışında kalan kamu kuruluşlarının ayrı ve bağımsız malî örgütlenmesi bulunmaktadır.

Aşağıda malî örgütlenmenin kurum ve kuruluşlarını ayrıntılarıyla ele almaktayız.

II. YASAMA ORGANI

1. Yasama Organının Malî İşlevleri

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87. maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak yanında, ayrıca "bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek" görevini de belirtmiş bulunmaktadır. Bu yön anayasa koyucunun bütçe ve kesin hesap yasalarıyla diğer yasaları birbirinden farklı biçimde ele almış bulunmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten Anayasa 161/164 bütçenin ve kesin hesabın sunulmasını, görüşülmesini ve kabulünü özel kurallara bağlamış bulunmaktadır.

Bütçenin ve kesinhesabın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmesi, demokratik geleneğin bir kazanımı olup, devletin malî egemenliğinin millet temsilcileri tarafından kullanılması anlamına gelmektedir⁽¹⁾. Gelirlerin tahsiline ve harcamaların yapılmasına bütçe ile izin veren Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu iznin nasıl uygulandığını ve uygulamanın sonuçlarını da denetler. Bütçe yasasının görüşülerek kabul edilmesi, yasama organının kamu maliyesi denetiminde kullandığı etkili bir araçtır. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kamu gelir ve giderlerini denetlemesinin tek yolu, bütçenin görüşülmesi ve kabulü değildir. Yasamanın asıl denetimi bütçenin yürütülüp uygulanmasından sonra kesinhesap tasarısının kabulüyle yapılır. Bütçenin görüşülmesinde ve sonrasında yapılan denetim birbirini tamamlamakta ve bir bütünlük arz etmektedir⁽²⁾.

2. Bütçe Komisyonu

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışma düzeninde önemli bir yeri olan ve kendilerine havale edilen kanun tasarı ve tekliflerini inceleyen Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarından esas itibariyle söz açmamaktadır. Ancak bu durumun tek istisnası Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Bütçe Komisyonu'dur. Anayasa 162, II bütçe tasarılarıyla millî bütçe raporunun önce Bütçe Komisyonu'nda incelenmesini

(1) Bkz. KANETİ, Türk Kamu Maliyesi'nin Anayasal Temelleri (I), İktisat ve Maliye, Ağustos 1989, s. 327.

(2) Bkz. KANETİ, Türk Kamu Maliyesi'nin Anayasal Temelleri (II), İktisat ve Maliye, Eylül 1989, s. 372.

öngörerek ve Bütçe Komisyonu'nun oluşumunu düzenleyerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonu'na anayasal bir kimlik kazandırmıştır.

Bütçe ve kesinhesap tasarıları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin genel kuruluna sunulmadan önce Anayasa 162, II/III ve Anayasa 164, II uyarınca Bütçe Komisyonu'nda incelenir. Özellikle bütçeyle ilgili en ayrıntılı incelemeler Bütçe Komisyonu'nda yapılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda, bütçe görüşmelerinin Anayasa 162, III ve IV'te yazılı sınırlamalara bağlı olmalarına karşılık, Bütçe Komisyonu, başbakan, ilgili bakanlardan, onların yazılı temsil yetkisi verdiği yüksek dereceli kamu görevlilerinden, fikirlerini almak üzere çağrılan uzmanlardan görüş alır (İçtüzük 31)⁽³⁾.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ilgili gördüğü tasarı ve teklifleri en son olarak Plan ve Bütçe Komisyonu'na havale eder. Kanun tasarı ve tekliflerini Hükümetin veya Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nun lüzum göstermesi halinde de, Plan ve Bütçe Komisyonu'na havale olunur. Bundan başka kamu harcama veya gelirlerinde artış veya azalış gerektiren kanun tasarı veya teklifleri de Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından incelenir (30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı "Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkındaki Kanun" m.3).

III. SAYIŞTAY

Anayasa 160 uyarınca, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Sayıştay denetler. Bu nedenle, kamu maliyesinin örgütsel yapısı ele alınırken, Sayıştay'ın yasama organının anayasal yardımcı bir kuruluşu olarak, yasama organından hemen sonra incelenmesi gereklidir⁽⁴⁾.

Sayıştay aynı zamanda sorumluların hesap ve işlemlerini yargılayarak kesin hükme bağlama görevi alan bir hesap mahkemesidir.

Sayıştay yargı işlevi bakımından bağımsızdır (Anayasa 138). Buna karşılık denetleme ve inceleme görevlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yerine getirir. (Anayasa 160).

Sayıştay 21.2.1967 tarihli ve 832 sayılı "Sayıştay Kanunu" ile düzenlenmiş bulunmaktadır.

1. Sayıştay Mensupları

Sayıştay mensupları, meslek mensuplarını, yönetim mensuplarını, savcı ve savcı yardımcılarını kapsamaktadır (Sayıştay Kanunu 3).

Sayıştay meslek mensupları, birinci başkan, daire başkanları ve üyeleri, uzman denetçi, başdenetçi, denetçi ve denetçi yardımcılardır. Yönetim mensupları müdürler, yardımcılar ve memurları içermektedir (Sayıştay Kanunu 3).

(3) Anayasa'nın geçici 6. maddesine göre, Anayasa'ya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantı ve çalışmaları için, kendi içtüzüğü yapılmıyaya kadar, Millet Meclisi'nin 12 Eylül 1980 tarihinden önce yürürlükte olan içtüzüğünün Anayasa'ya aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

(4) Sayıştay'ın anayasal konumu için bkz. KANETİ, Türk Kamu Maliyesi'nin Anayasal Temelleri (III), İktisat ve Maliye, Ekim 1989, s. 400 v.d.

Sayıştay Başkan ve üyelerinin nitelikleri Sayıştay Kanunu'nun 4. maddesinde gösterilmiş bulunmaktadır. Sayıştay Başkanı yasada yazılı niteliklere sahip istekliler arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonu tarafından gizli oyla seçilir. komisyon üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğuyla toplanır ve mevcudun salt çoğunluğunun oyunu alan seçilir. Seçim sonucunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca onaylanması gerekir. Türkiye Büyük Millet Meclisi onay işlemini komisyonda seçimin sonuçlanmasından başlayarak iki ay içinde tamamlamadığı takdirde komisyon kararı kesindir (Sayıştay Kanunu 5).

Daire Başkan ve üyeleri için Sayıştay Genel Kurulu'nca, gerekli niteliklere sahip olup Sayıştay'a başvuranların sicilleri üzerinde yapılacak inceleme sonucunda, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla ve ilk oylamada bu yetersayı sağlanamadığı takdirde, ertesi oylamada salçoğunluğun gizli oyuyla her boş yer için ikişer aday seçilir (Sayıştay Kanunu 6, I). Üye adayları Sayıştay Genel Kurulu'nda üçte iki oranında Sayıştay mensupları ile savcılarını üçte bir oranında da Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın üst düzey görevlileri arasından seçilir (Sayıştay Kanunu 6, II). Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonu, Sayıştay Genel Kurulu'nca gösterilen adayların sicillerini inceledikten sonra her boş yer için bu adaylardan birini seçer (Sayıştay Kanunu 6, III). Bu seçimde Sayıştay meslek mensupları ve savcılarınıyla Gümrük ve Maliye Bakanlığı üst düzey görevlilerine ayırt edilen oranlar uygulanır (Sayıştay Kanunu 6, V).

Sayıştay Başkan ve üyeleri azlolunamaz. Kendileri istemedikçe altmışbeş yaşından önce emekliye ayrılamaz (Sayıştay Kanunu 7). Sayıştay Kanunu'nun tanıdığı bu güvence, Anayasa'nın 139. maddesinde düzenlenen hâkimlik güvencesini aynen yansıtmaktadır. Sayıştay yüksek bir hesap mahkemesi kimliğini de taşıdığından, başkan ve üyelerinin hâkimlik güvencesinin tanınması anayasal bir zorunluluktur. Sayıştay Kanunu'nun 95. maddesi başkan ve üyeler hakkındaki disiplin kovuşturmasının 96. madde ise başkan ve üyeler hakkındaki ceza kovuşturmasını yine hâkimlik güvencesine uyacak yolda düzenlemiştir.

Sayıştay savcısı ve savcı yardımcıları, Sayıştay Birinci Başkanı'nın mütalâası alındıktan sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca yapılan teklif üzerine, ortak kararname ile atanırlar (Sayıştay Kanunu 7).

Raportör, uzman denetçi, başdenetçi ve denetçiler denetçi yardımcılığından yetişirler. Denetçi yardımcılığına ilgili yüksek öğretim kurumlarından birini bitirmiş olanlar arasından açılacak sınavı kazananlar Sayıştay Başkanı tarafından aday olarak atanırlar (Sayıştay Kanunu 9). Raportör, uzman denetçi, başdenetçi ve denetçiler, Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu kararı ile ve başkanın onayıyla atanırlar (Sayıştay Kanunu 11).

Yönetim mensupları Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu'nun kararı üzerine başkanın onayı ile Devlet Memurları Kanunu'nda yazılı şartları taşıyanlar arasından atanırlar (Sayıştay Kanunu 11).

Başkanın seçeceği bir üye, Sayıştay Genel Sekreterliği görevini yapar (Sayıştay Kanunu 10).

2. Sayıştay'ın Yargı ve Karar Organları

a) Sayıştay'ın kuruluşuna dahil yargı ve karar organlarına toplu bakış

Sayıştay'ın kuruluşuna dahil yargı ve karar organları şunlardır:

aa) Daireler

bb) Daireler Kurulu

cc) Temyiz Kurulu

dd) Genel Kurul

ee) Yüksek Disiplin Kurulu

ff) Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu

Savcı ve savcı yardımcıları hazinenin temsilcisi sıfatıyla görevlerini yerine getirirler (Sayıştay Kanunu 3).

Bu yargı ve karar organlarından her birinin kuruluşu ile görev ve yetkilerini aşağıda belirtmekteyiz.

b) Daireler

Daireler bir başkan ve altı üyeden kurulur. Daireler birer hesap mahkemesidir; bir başkan ve dört üye ile toplanır. Hüküm ve kararlarını oy çokluğuyla verir. Sorumluların hesap ve işlemlerini yargılayarak hükme bağlar. Gerektiğinde genel uygunluk bildirimleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulacak diğer raporlar hakkında görüş bildirir. Ayrıca birinci başkan tarafından görüşülmesi istenilen konular hakkında karar verir (Sayıştay Kanunu 14).

c) Daireler Kurulu

Daireler Kurulu Temyiz Kurulu'na seçilen başkan ve üyelerin dışında kalan başkan ve üyelerden kurulur. Savcı doğrudan doğruya veya kurul başkanının çağrısı üzerine oy hakkı olmamak şartıyla kurula katılabilir. Daireler Kurulu, Bakanlıklar ve Sayıştay'ın denetimine giren diğer idare ve kurumlarınca malî konularda düzenlenecek yönetmelikler hakkında istişarî mütalâa verir (Sayıştay Kanunu 15). Sayıştay Kanunu ile kendisine verilen diğer görevleri yapar; birinci Başkan tarafından incelenmesi istenen konularla işlemleri görüşerek karara bağlar (Sayıştay Kanunu 15).

d) Temyiz Kurulu

Temyiz Kurulu dört yıl için Sayıştay Genel Kurulu'nca daire başkanları arasından seçilecek dört daire başkanı ile her daireden seçilecek iki üyeden kurulur. Duruşmalı oturumlarda Savcı Kurul huzurunda savunmasını yapar. Temyiz Kurulu Sayıştay dairelerince verilen ilâmların son hüküm merciidir (Sayıştay Kanunu 16).

e) Genel Kurul

Genel kurul Birinci Başkan'ın başkanlığı altında daire başkanlarıyla üyelerden kurulur. Savcı doğrudan doğruya veya birinci başkanın çağrısı üzerine oy hakkı olmamak şartıyla Genel Kurul'da bulunabilir (Sayıştay Kanunu). Sayıştay Genel Kurulu kesin hesap kanunu

tasarıları için genel uygunluk bildiriminin son biçimini saptar, Sayıştay'a ilişkin kanun tasarı ve teklifleri hakkındaki görüşleri tesbit eder, vize ve denetleme işleri için yönetmelikler yapar (Sayıştay Kanunu 19), Genel Kurul ayrıca daire kararları arasındaki içtihad aykırılıklarını gidercek içtihadı birleştirme kararlarını verir (Sayıştay Kanunu 18). Genel Kurul, kanunda gösterilen diğer işleri ve Birinci Başkan tarafından incelenmesi istenilen diğer konu ve işlemleri görüşerek karara bağlar (Sayıştay Kanunu 17).

f) Yüksek Disiplin Kurulu

Yüksek Disiplin Kurulu her takvim yılı için Sayıştay Genel Kurulu'nca her daireden seçilecek birer üye ile daire başkanları arasından seçilecek beş daire başkanından kurulur. Sayıştay daire başkanları ve üyelerinin disiplin suçları hakkında soruşturmayı yürütmeye ve karar vermeye Yüksek Disiplin Kurulu yetkilidir (Sayıştay Kanunu 95).

g) Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu

Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu iki takvim yılı için Genel Kurulca seçilecek bir daire başkanı, bir üye, bir uzman denetçi veya raporör, başdenetçi ile genel sekreterden kurulur (Sayıştay Kanunu 27). Başkan ve üyeler dışındaki Sayıştay meslek mensuplarının disiplin suçları hakkında soruşturmayı yürütmeye ve karar vermeye Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu yetkilidir (Sayıştay Kanunu 97/98).

3. Sayıştay'ın ve Sayıştay Mensuplarının Görev ve Yetkileri

a) Sayıştay'ın görevleri

Sayıştay'ın görev ve yetkisi Sayıştay Kanunu 1'de genel olarak belirlenmiş olup, bu kanunun 28. maddesi bu görev ve yetkilerin ayrıntılarını açıklamıştır. Bu hükme göre Sayıştay;

- aa) Genel ve katma bütçeli dairelerin, bunların sermayesinin yarısı veya yarısından fazlasına katılmak suretiyle sabit veya döner sermayeli veya fon şeklinde kurulan kurum ve teşebbüslerin, yasalarla Sayıştay'ın denetimine tâbi tutulan diğer kurumların bütün gelir, gider ve mallarıyla nakit, tahvil, senet gibi kıymetlerinin alınıp verilmesini, saklanma ve kullanılmasını denetler.
- bb) Sorumluların hesap ve işlemlerini yargılayarak kesin hükme bağlar.
- cc) Devlete ait nakdî veya aynî kıymetleri, hazine bonolarını, bütün kefalet, kredi ve hazine avanslarını kaydedip denetler.
- dd) Genel ve katma bütçelere ilişkin genel uygunluk bildirimlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunar.
- ee) Gerektiğinde malî işleri ve hesap usulleriyle gelir tahakkuk sistemlerine dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne rapor verir.
- ff) Denetimine tâbi kuruluşların hesap ve işlemlerinin incelenmesi sonucunda gerekli gördüğü hususlara dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne rapor verir.

gg) Kanunla kendisine verilen diğer görevleri yerine getirir. Ancak kanunla kendisine verilecek diğer görevlerin yüksek denetleme kuruluşu ve yüksek hesap mahkemesi kimliğiyle bağdaşmaları Sayıştay'ın anayasal konumunun zorunlu sonucudur.

b) Sayıştay mensuplarının görevleri

aa) Birinci Başkanın görev ve yetkileri

Birinci Başkan Sayıştay'ın en büyük âmiri olup, Sayıştay'ın genel işleyişinden sorumludur. Gerek gördükçe temyiz ve daireler kuruluna da başkanlık eder. Daire başkanlarının ve üyelerin dairelere dağıtılması, denetçilerin ve personelin görevleri ile görev yerlerinin tayin ve tesbit olunması, denetleme gruplarının kurulması, hesapların merkezde veya yerlerinde incelenmelerine ilişkin programların yapılması Birinci Başkan'a aittir (Sayıştay Kanunu 21).

bb) Daire başkan ve üyelerinin görev ve yetkileri

Daire başkanları, dairelerine ayrılan hesaplarını yargılama ve bunlara ilişkin tutanak ve ilâmların düzenlenme ve sonuçlandırılması işleriyle diğer işlerin yapılmasını sağlamakla görevlidir.

Üyeler denetçi raporlarını inceler ve düşüncelerini yazılı olarak belirtir. Ayrıca Sayıştay Kanunu'yla kendilerine verilen diğer işleri yaparlar (Sayıştay Kanunu 22).

cc) Genel Sekreter

Birinci bakanın seçeceği bir üye Sayıştay Genel Sekreterliği görevini yapar (Sayıştay Kanunu 10). Genel Sekreter, yönetim işlerinde Birinci Başkan'ın yardımcısıdır. Genel Sekreter denetleme gruplarıyla şubelerini ve idarî şubeleri Birinci Başkan'ın adına yönetir ve denetler: Genel Sekreter, Genel Kurul'a ve Daireler Kurulu'na üye sıfatıyla katılır (Sayıştay Kanunu 23).

dd) Raportörler

Raportörler bağlı buldukları daire ve kurullara Sayıştay Kanunu ile verilen görevlerle ilgili kararları yazmak ve verilen hükümler dairesinde tutanak ve ilmâmları düzenlemek ve bunların gerektirdiği diğer bütün işlemleri yapmakla görevlidirler (Sayıştay Kanunu 24).

ee) Denetçiler

Denetçiler incelenmek üzere Birinci Başkanlıkça veya onun adına grup şeflerince kendilerine verilen idare hesaplarıyla kesin hesapları ve işlemleri, kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerdeki esas ve usuller dairesinde inceleyerek sonucunu birer raporla Birinci Başkanlığa Bildirmek ve Sayıştay Kanunu'yla verilen diğer Sayıştay hizmetlerini yapmakla görevlidirler. Denetçiler anlam, uygulama veya sonuçları bakımından hazine menfaatlerini zarara uğraticı nitelikte gördükleri kanun, tüzük, yönetmelik, kararname vesair mevzuat hükümlerini inceleme sırasında tesbit ederek bunları gerekçesiyle birlikte ve yazılı olarak

Birinci Başkanlığa bildirirler. Birinci Başkan bu bildirimleri derhal Genel Kurul'a havala eder; bunlardan Genel Kurul kararıyla kabule değer görülenler üç aylık raporlarla Büyük Millet Meclisi'ne sunulur (Sayıştay Kanunu 25).

ff) Savcı ve savcı yardımcılarının görev ve yetkileri

Savcı Hazine temsilcisi sıfatıyla Sayıştay'ın kuruluşuna dahildir (Sayıştay Kanunu 2). Sayıştay Savcısı aşağıdaki görevleri yerine getirir (Sayıştay Kanunu 20):

- I) Hesapların incelenmesi ve yargılanması safhalarında iddia ve düşüncesini bildirmek,
- II) Uygunluk bildirimlerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulacak raporların Sayıştay Genel Kurulu'nca görüşülmesi sırasında hazır bulunarak görüşlerini açıklamak,
- III) Kanunların sorumlular hakkında cezaî veya inzibatî koğuşturmayı emrettiği hususlarda buna ait hükümlerin uygulanmasını izlemek,
- IV) Hesapların yargılanması sırasında veya herhangi bir surette sorumluların cezaî veya inzibatî cezayı gerektiren hallerine vakıf olduğu takdirde, durumu Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na ve diğer ilgili makamlara yazı ile bildirmek,
- V) Birinci Başkan tarafından verilen işleri görmek,
- VI) Kanunda yazılı süreler içinde hesaplarını vermeyensaymanlar hakkında yapılacak işlemler dolayısıyla düşüncelerini bildirmek,
- VIII) Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek.

gg) Yönetim mensuplarının görevleri

Yönetim mensupları Sayıştay'ın işlemleriyle ilgili yönetim işlerini yapan memurlardan oluşur (Sayıştay Kanunu 26).

IV. YÜRÜTME ORGANI VE KAMU MALİYESİ İDARESİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yürütme organına kamu maliyesi alanında önemli işlevler yüklemiştir. Genel ve katma bütçeli tasarılarını hazırlamak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne anayasal bütçe takvimine uygun olarak sunmak, Bakanlar Kurulu'nun temel bir görevidir (Anayasa 162, I). Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ile milletvekillerinin yetkili olmasına karşılık (Anayasa 88), bütçenin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması yetkisi, yalnız Bakanlar Kurulu'na aittir. Genel ve katma bütçelere ait kesinhesap kanunu tasarılarını hazırlamak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne anayasal takvime uygun olarak sunmak da Bakanlar Kurulu'nun görevidir (Anayasa 164, I).

Anayasa 89, II uyarınca, cumhurbaşkanı bütçe kanunlarını bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderemez. Cumhurbaşkanının bütçe kanunlarını hemen yayımlaması gerekir.

Yürütme organına düşen görevlerin yerine getirilmesinde kamu maliyesi idaresi yardımcı olur. Kamu maliyesi idaresi aşağıdaki birimlerden oluşur:

1. Devlet Planlama Teşkilâtı
2. Maliye ve Gümrük Bakanlığı
3. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

Kamu maliyesi idaresini oluşturan bu hizmet birimlerini aşağıda ayrı ayrı ele almaktayız.

1. Devlet Planlam Teşkilâtı

Anayasa 166 uyarınca "ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı ve özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli bir şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilâtı kurmak devletin görevidir." Anayasa'nın aynı maddesinin üçüncü fıkrasına göre "kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet meclisi'nce onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir". Anayasa'nın 166. maddesinin bu buyruklarını yerine getirmek üzere 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı "Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanun" çıkarılmış bulunmaktadır. Bu kanun kalkınma planlarının Devlet Planlam Teşkilâtı tarafından hazırlanması, Bakanlar Kurulu'nca kabul edilip Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ve daha sonra Genel Kurul'unda görüşülmesi ve kabulünü düzenlemekte, kanun tasarı ve tekliflerinin Kalkınma Planı'na uygunluğunun sağlanması için gerekli önlemlere yer vermektedir. 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu'nun 26.10.1988 tarihli 3483 sayılı kanunla değiştirilmiş, 28. maddesi, bütçelerin kalkınma plan ve programlarının gerekleri gözönünde tutularak hazırlanıp uygulanacağını belirtmektedir. Bu durumda, kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasıyla görevli olan Devlet Planlama Teşkilâtı, bu planlamayı ve bunun için gerekli örgütün kurulmasını zorunlu gören Anayasa 166, I'ın buyruğunu yerine getirmekte olup, kamu maliyesi idaresinin makrodüzeyde planlama işlevini gerçekleştirmektedir. Bu kimliğiyle, Devlet Planlama Teşkilâtı'nın kamu maliyesi idaresinin bir hizmet birimi sayılması gerekmektedir. 8.6.1984 tarihli ve 223 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kuruluş ve Görevleri belirlenmiş olan Devlet Planlama Teşkilâtı, Başbakan'a bağlı olup (KHK/223, m. 1, II), Yüksek Planlama Kurulu ile devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı'ndan oluşur (KHK/223, m. 3).

a) Yüksek Planlama Kurulu

Yüksek Planlama Kurulu Başbakan'ın başkanlığında Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Başbakan'ın belirleyeceği en çok üç Devlet Bakanı ile Maliye ve Gümrük, Tarım Orman ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma Bakanları'ndan oluşur. Kurulun görüşeceği konuların mahiyet ve özelliğinin gerektirdiği hallerde Kurula Başbakan tarafından diğer bakanlar ve kamu görevlileri de çağrılabilir. Kurulun sekreteryası hizmetlerini Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı yürütür. (KHK/223'ün KHK/304 ile değiştirilmiş 4. maddesi).

Yüksek Planlama Kurulu hazırlanacak planlar ile yıllık programları, Bakanlar Kurulu'na sunulmadan önce, tayin edilen hedeflere uygunluk ve yeterlilik bakımından inceler; memleketin yurtiçi ve yurtdışı ekonomik hayatıyla ilgilikonularda yüksek seviyedeki kararları alır (KHK/223'ün KHK/304 ile değiştirilmiş 6. maddesi). Bir diğer deyişle, Yüksek Planlama Kurulu, Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı tarafından hazırlanmış olan ve Bakanlar Kurulu'na sunulacak plan ve programların incelendiği üst düzey bir hizmet birimidir.

b) Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı

Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, bir müsteşara bağlı ana hizmet birimleri, danışma birimleri, yardımcı birimler ile yurtdışı teşkilâtından oluşur (KHK/223, m. 6). Belirtmek gerekir ki, ana hizmet birimleri yalnız planlama birimlerini değil, uygulama birimlerini de içermektedir. Ana hizmet birimlerinden İktisadî Planlama Başkanlığı, Sosyal Planlama Başkanlığı, Koordinasyon Başkanlığı, Kalkınmada Öncelikle Yörelere Başkanlığı ve Avrupa Topluluğu Başkanlığı kalkınma planları ile yıllık programlarını hazırlamak, bu amaçla gerekli araştırma ve incelemeleri yapmak, uzun vâdeli hedef ve politikaları tesbit etmekle görevlidirler. Buna karşılık, Teşvik ve Uygulama Başkanlığı, Yabancı Sermaye Başkanlığı ve Serbest Bölgeler Başkanlığı uygulamaya yönelik hizmet birimleridir. Teşvik ve Uygulama Başkanlığı yatırımların, ihracatın ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki ve yönlendirilmesi konusunda öngörülen teşviktebirlerini uygular (KHK/223, m. 15). Yabancı Sermaye Başkanlığı, yabancı sermayeye ilişkin mevzuatı uygular (KHK/223, m. 16). Serbest Bölgeler Başkanlığı serbest bölgelerin kurulması, yönetilmesi, işletilmesiyle ilgili politika ve ilkeleri tesbit eder, serbest bölgelerle ilgili faaliyetleri uygular, değerlendirir ve izler (KHK/223, m. 17).

Bu açıklamalara göre, Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı uzun vâdeli kalkınma planlarını, yıllık programları hazırlayarak Yüksek Planlama Kurulu'na sunan, bir diğer deyişle kamu maliyesi politikasını da planlayan ve aynı zamanda maliye politikasının araçlarından bir bölümünü uygulayan bir hizmet birimidir.

Yıllık programlar, bütçeler ile iş programlarından önce hazırlanır ve bütçelerle iş programlarının hazırlanmasında yıllık programlarda kabul edilmiş olan esaslara uyulur (KHK/223, m. 34, II). 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı "Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanun", kanun tasarısı ve tekliflerinin kalkınma planına uygunluğunun sağlanması için, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının kendilerine havale edilen kanun tasarısı ve teklifleriyle bu tasarısı ve teklifler üzerinde verilen değişiklik önermelerini kalkınma planına uygunluk bakımından inceleyeceklerini ve uygun bulmadıkları takdirde, reddedeceklerini hükme bağlamıştır (3067 sayılı kanun 3.1). Bu kanun kalkınma planıyla ilgili görülen kamu harcama veya gelirlerinde artış veya azalış gerektiren kanun tasarısı ve tekliflerinin Plan ve Bütçe Komisyonu'na havale edilmesini, plana uygunluğun korunması bakımından, öngörmüştür (3067 sayılı kanun 3. 2 ve 3.).

Kalkınma planlarıyla yıllık programları hazırlayan Devlet Planlama Teşkilâtı'nın, yukarıdaki açıklamalara göre, kamu maliyesi ve bütçe konusunda makro düzeyde etkin bir işlevi bulunmaktadır. Bu nedenle de kamu maliyesi örgütünün bir cüzü sayılması gerekmektedir.

2. Maliye ve Gümrük Bakanlığı

Maliye ve Gümrük Bakanlığı kamu maliyesi alanında en yoğun işlevleri yüklenmiş olan, bütçeyi hazırlayan, uygulayan ve yönetsel düzeyde denetleyen hizmet örgütüdür. Maliye politikalarının hazırlanmasına yardımcı olmak, maliye politikasının uygulanması, uygulamanın takibi ve denetlenmesi Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın temel görevidir (Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Teşkilât ve Görevleri hakkında KHK/178, m. 1).

Maliye ve Gümrük Bakanlığı, bu temel görev çerçevesinde, harcama politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasına hizmet eder. Devlet bütçesini hazırlar, uygular, devlet gelirlerini (gümrük vergi ve resimleri ile gümrüklerce alınan diğer gelirler dahil) tahsil eder. devlete ait malları yönetir. Gelir ve gider işlemlerine ait kanun tasarıyla diğer mevzuatı hazırlar ve hazırlanmasına katılır. Gümrük denetimiyle ilgili hizmetleri yürütür. Uluslararası kuruluşların bakanlığın hizmetlerine ilişkin çalışmalarını izler ve bu konudaki faaliyetleri yürütür. Görevlerinin uygulanmasını izler, değerlendirir, inceler, denetler ve teftiş eder (KHK/178, m.2).

Maliye ve Gümrük Bakanlığı Teşkilâtı, taşra teşkilâtı ve yurtdışı teşkilâtından oluşur (KHK/178, m. 3).

a) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Merkez Teşkilâtı

Bakanlık teşkilâtının en üst âmiri bakandır. Bakanlık hizmetlerini mevzuata, millî güvenlik siyasetine, hükûmetin genel siyasetine, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütür. Bakan, başbakana karşı sorumludur. Emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden sorumlu olup, bakanlık teşkilâtının faaliyetlerini, işlemlerini ve hesaplarını denetlemekle görevli ve yetkilidir (KHK/178, m. 5).

Bakanın yardımcısı olan müsteşar, bakanlık hizmetlerini bakan adına ve bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür (KHK/178, m. 6).

Bakanlığın merkez teşkilâtında müsteşar yardımcılarında başka, ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ve yardımcı birimler yer almaktadır (KHK/178, m. 8, 19, mükerrer 23, 24).

aa) Maliye ve Gümrük Bakanlığı ana hizmet birimleri

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ana hizmet birimleri ve bunların temel işlevleri aşağıda belirtilmektedir.

I) Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü

Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü, devlet hukuk danışmanlığı ve muhakemat hizmetlerini yürütmekle görevlidir (KHK/178, m. 9). Bu hizmet biriminin teşkilâtı ve görev esasları 4353 sayılı "Maliye Vekâleti Baş Hukuk Müşavirliği'nin ve Muhakemat Umum Müdürlüğü'nün Vazifelerine, devlet Davalarının Takibi Usullerine ve Merkez ve Vilâyet Kadrolarında Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun" ile düzenlenmiş bulunmaktadır.

II) Bütçe ve Malî Kontrol Genel Müdürlüğü

Bütçe ve Malî Kontrol Genel Müdürlüğü bütçenin hazırlanıp uygulanmasında en yoğun görevleri olan hizmet birimleri içinde yer alır. Genel bütçeye dahil daireler ile katma bütçeli kuruluşların bütçe hazırlık çalışmaları sırasında gözönünde bulunduracakları teknik ilkeleri tesbit eder ve bütçe hazırlık çalışmalarında eşgüdümü sağlar. Kuruluşlarca hazırlanan bütçe tekliflerini inceleyerek bunların kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygunluğunu sağlar ve tekliflerini birleştirerek, bütçe kanunu tasarılarını gerekçeleriyle birlikte hazırlar. Bütçenin kalkınma planları ve yıllık programlarda belirtilen hedefler doğrultusunda ve izlenen ekonomi ve maliye politikalarıyla uyumlu şekilde uygulanmasını sağlar ve bütçe işlemlerini yürütür. Yıl içinde ek ve olağanüstü ödenek taleplerini ve bütçe uygulamasına ilişkin diğer kanun tekliflerini inceler, uygun bulduklarını tasarı haline getirir. Ödenek, gelir ve nakit verilerini derleyerek, bunları harcama politikaları açısından değerlendirir ve uygulamayı yönlendirir. Kamu harcamalarında tasarruf sağlanması, tutarlı, dengeli ve etkili bütçe politikasının yürütülmesi amacıyla kamu istihdam politikası ve giderlerle ilgili ya da kamu harcamaları politikalarına etkili ya da kamu giderlerine ilişkin kanun, tüzük, kararname ve yönetmeliklerin hazırlanmasını ve uygulanmasını düzenler, bu konularda bakanlığın görüşünü hazırlar. Yürürlükteki mevzuatın malî hükümlerinin uygulanmasını yönlendirir. Kuruluşların gider taahhütlerini kontrol eder, hesaplarını tutar, bunlara ilişkin sözleşme tasarılarını vize eder. Bütçenin geliştirilmesi, etkin ve verimli şekilde uygulanması yönünden araştırmalar yapar veya yaptırır ve gerekli tedbirleri alır. Görev alanına giren işlemleri inceler ve denetler (KHK/178, m. 10).

Bakanlıklar ile ayrı bütçesi olan idare ve kurumlar ve katma bütçeli kuruluşlar nezdindeki Bütçe Dairesi Başkanlıkları Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Malî Kontrol Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır (KHK/178 m. 10).

Özetle, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, bütçeyi hazırlayan, uygulayan ve uygulamayı yönlendirip denetleyen hizmet birimidir.

III) Muhasebat Genel Müdürlüğü

Muhasebat Genel Müdürlüğü, bütçe muhasebesini tutan, izleyen ve denetleyen hizmet birimidir. Devlet hesaplarının kayıtlarını tutar, bunların uygulanmasını takip eder, değerlendirir ve dönem sonuçlarını çıkarır. Genel, katma ve özel bütçeli dairelerle bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların, devlet sermayesi ile kurulmuş işletmelerin ve fonların muhasebe sistemlerini belirler, mevzuat düzenlemeleriyle ilgili hazırlıkları yapar. Genel ve katma bütçeli dairelerde ve gerektiğinde bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar ile fonlardaki gelirlerin, giderlerin, değer ve emanetlerin toplanması, ödenmesi, alınması, saklanması, ilgililere verilmesi, gönderilmesi ve bunların muhasebeleştirilmesi işlemlerini yapmak üzere saymanlıklar kurar, vezneler açar ve kapatır. Genel ve katma bütçeli dairelerin saymanlıkları ile ilgili Sayıştay ilâmına bağlı zimmetlerin takip ve tahsilini sağlar ve gerektiğinde terkinine dair işlemleri yapar. Devlet muhasebesinin geliştirilmesi, etkin ve verimli şekilde uygulanması yönünde araştırmalar yapar veya yaptırır ve gerekli tedbirleri alır. Merkezde ve gereken yerlerde saymanlıkların ve kurumların hesap ve işlemlerini inceler ve denetler (KHK/178, m. 11).

Bakanlıkların merkez saymanlıkları ve mülkî ve askerî bütün nakit saymanlıkları Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır (KHK/178, M. 11).

Özetle, Muhasebat Genel Müdürlüğü bütçe muhasebesini tutan, izleyen ve denetleyen hizmet birimidir.

IV) Gelirler Genel Müdürlüğü

Gelirler Genel Müdürlüğü, gümrüklerce tahsil edilen vergi ve resimlerle diğer gelirler dışındaki devlet gelirleriyle ilgili hizmetleri gerçekleştiren hizmet birimidir. Devlet gelirleri politikasını hazırlar ve uygular. Devlet gelirlerine ilişkin kanun ve tüzükleri ve bunlarla ilgili her türlü değişiklikleri hazırlar. Devletin gelir bütçesini gerekçesi ile birlikte düzenler. Mahallî idarelerin vergi sisteminin devlet vergi sistemi ile uyumunu sağlayıcı tedbirleri alır. Gelirlere etkili her türlü kanun teklif ve tasarılarını inceleyip, bunlar hakkında düşüncelerini bildirir ve tasarıların devlet gelirleri politikasına ve vergi tekniğine uygunluğunu sağlar. Uluslararası vergi ilişkilerini yürütür, ikili veya çok taraflı vergi anlaşmalarını yapar. Devlet gelirlerine ilişkin kanunların uygulanmasını sağlar, devlet alacaklarının süresinde ve kanunlara uygun şekilde tahsili için gerekli tedbirleri alır. Vergi denetimini gerçekleştirir. Vergi tekniği uygulaması hizmetlerini geliştirir, vergi ile ilgili diğer işlemleri yapar. Uygulamadaki anlaşmazlıklar ve tereddütler üzerindeki sorulara cevap verir. Silinmesi gereken vergilere ve zaman aşımına uğramış hazine alacaklarının silinmesine ilişkin işlemleri yapar. Tahakkuk ve tahsilat hesaplarını ve istatistiklerini toplar, değerlendirir ve yayımlar (KHK/178, m. 12).

V) Millî Emlâk Genel Müdürlüğü

Millî Emlâk Genel Müdürlüğü devletin taşınır ve taşınmaz malvarlığını korumak ve yönetmekle görevli hizmet birimidir. Devletin taşınmazlarını koruma, yönetme, kiralama, işletme, elden çıkarma hizmetlerini yürütür. Devletin özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, kiralanması, trampası ve bunlar üzerinde sınırlı aynî haklar kurulması, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin gerekli görülen hallerde kiralanması, üzerinde sınırlı aynî haklar kurulması, devletin özel mülkiyetindeki veya hüküm ve tasarrufu altındaki su ürünleri istihsal yerlerinin kiraya verilmesi işlemlerini gerçekleştirir. devlete intikali gereken taşınırları ve taşınmazları koğuşturur, taşınmazların hazine adına tescilini, taşınırların tasfiyesini sağlar. Devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden kamu hizmeti için kullanılması gerekli olanları, genel, katma ve özel bütçeli idarelere tahsis eder, tahsis amacının ortadan kalkması veya amaç dışı kullanılması halinde tahsisi kaldırır. Devletçe yapılan memurk onutlarını yönetir. Hazine taşınmazlarının kaydını tutar. Devletçe kamulaştırılan taşınmazların işlemlerini yürütür. Elkonulması gereken malların işlem ve tasfiyelerini sonuçlandırır. Hizmetdışı kalan taşınırların satışını gerçekleştirir. Bakanlığın yönetim binaları ile İçişleri Bakanlığı'nın görüşünü almak suretiyle hükümet konaklarının yapımını programlar, satınalma işlemlerini yürütür, bakım ve onarımlarının Bayındırlık ve İskân Bakanlığı eliyle yapılmasını sağlar. Görev alanına giren işlemleri inceler ve denetler (KHK/1781, 13).

VI) Gümrükler Genel Müdürlüğü

Gümrükler Genel Müdürlüğü gümrük işlemlerinden sorumlu olan hizmet birimidir. İthalat rejimini, kambiyo mevzuatının gümrükle ilgili hükümlerini uygular. Gümrük giriş tarife cetvelini ve eşya kıymetini taraf olduğumuz anlaşmalara uygun olarak düzenler ve uygulanmasını sağlar. Gümrük işlemlerini yürütür. İhracat rejiminin gümrükle ilgili hükümlerinin uygulanmasını sağlar (KHK/178, m. 14).

VII) Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü

Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü, gümrük kapılarında giriş ve çıkış yapan kişi, eşya ve taşıtların muhafazası ile gümrüğe sevkedilmelerini ve gümrük işlemlerinin yapılmasını sağlar. Onların gümrük işlemleri bitirilmeden gümrüklü sahadan çıkmalarını önler. Kaçakçılığı men, takip ve tahkik eder (KHK/178, m. 15).

VIII) Kontrol Genel Müdürlüğü

Kontrol Genel Müdürlüğü gümrüklerce tahsil edilen vergi ve resimler ile diğer gelirlerin tarh, tahakkuk ve tahsilini kontrol eder. Tahsil noksanlığı ve fazlalığı ile ilgili işlemlerin yürütülmesini sağlar. Gümrükle ilgili vergi muafiyeti, indirimi, teşvik tedbirleri ve turistik kolaylıkların uygulanmasını yürütür ve izler. Karayolu transit taşımacılığı ile ilgili olarak taşıtların ve taşınan eşyanın yurda giriş ve çıkışını izler, aykırı işlemleri koğuşturur. Bakanlık teşkilâtında görevli tahakkuk memurlarının tazmin sorumluluklarını Sayıştay nezdinde takip eder (KHK/178, m. 16).

IX) Tasfiye İşleri Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü

16.5.1984 tarihli ve 3007 sayılı "Gümrük Mevzuatına Göre Tasfiye Edilecek Eşya Hakkında Döner Sermaye Kanunu" ile tasfiyesi öngörülen eşyanın satış ve tasfiyesiyle ilgili döner sermaye işletmelerinin bütün malî ve idarî işlerini bir merkezden düzenler ve yönetir (KHK/178, m. 17; 3007 sayılı kanun, m. 2).

X) Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı

Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Bakanlığın yurtdışı ve milletlerarası veya ikili münasebetlerini yürütür. Türkiye'nin gümrüklerle ilgili milletlerarası anlaşma ve sözleşmelere katılmasına dair Bakanlık görüşünü hazırlar. Milletlerarası kuruluşların kabul ettiği gümrük tarifeleri, gümrük kıymeti, gümrük rejimi ve işlemleri ile bunların değişikliklerini izleyerek, millî mevzuata ve uygulamaya aktarılmasını sağlar. Bakanlığın yurtdışında görevli birimlerinin faaliyetlerini düzenler ve yönetir (KHK/178, m. 18).

XI) Bağlı ve İlgili Kuruluşlar Dairesi Başkanlığı

Bağlı ve İlgili Kuruluşlar Dairesi Başkanlığı, Bakanlığın bağlı ve ilgili kuruluşlarının faaliyetlerini takip eder, bunların mevzuata uygun olarak yönetilmesini gözetir. Bağlı ve ilgili kuruluşlar için Bakanlığa verilmiş olan görevleri uygular ve bu konudaki Bakanlık politikasını tesbit eder. Bağlı ve ilgili kuruluşlara ilişkin faaliyetlerin plan ve program prensip ve hedeflerine uygun olarak yerine getirilmesi için gerekli çalışmaları gerçekleştirir. Bakanlığın bağlı ve ilgili kuruluşlarının milletlerarası münasebetlerini düzenleyip yönetir.

Birleşmiş Milletler'in uyuşturucu maddelerin kontrol organı ile ilgili olarak Bakanlığa düşen görevleri yerine getirir (KHK/178, m. 18/A).

bb) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Danışma ve Denetim Birimleri

Maliye ve Gümrük Bakanlığı merkez kuruluşundaki danışma ve denetim birimleri şunlardır:

- I) Teftiş Kurulu Başkanlığı
- II) Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığı
- III) Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı
- IV) Bakanlık Müşavirleri
- V) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

Aşağıda bunları ayrı ayrı ele almaktayız.

I) Teftiş Kurulu Başkanlığı

Teftiş Kurulu, Teftiş Kurulu Başkanı'nın yönetiminde maliye müfettişleri ile gümrük müfettişlerinden oluşur.

Maliye müfettişleri, Bakanın emri veya onayı üzerine genel, katma ve özel bütçeli dairelerle döner sermayeli kuruluşlar, sermayesinin en az yarısı devlete ait olan kuruluşlar ve anılan bu daire ve kuruluşların birlikte veya ayrı ayrı sermayelerinin en az yarısına iştiraki olan kuruluşları teftiş ederler. İmtiyazlı şirketlerle sermayesinde kamu iştiraki bulunan kuruluşları yetkili makamların isteği ve Maliye ve Gümrük Bakanı'nın izniyle teftiş ederler. Demekleri malî yönden teftiş ederler (KHK/178, m. 20). Vergi Usul Kanunu uyarınca vergi incelemeleri yaparlar (VUK. 135). Ayrıca mevzuatın maliye müfettişlerine tanıdığı teftiş ve inceleme yetkilerini kullanırlar. Halen yürürlükte olan ve Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü⁽⁵⁾, maliye müfettişlerinin çalışmalarının ayrıntılarını düzenlemektedir.

Maliye müfettişlerine çok geniş denetleme ve inceleme yetkileri tanınmış olup, daire, kuruluş ve ortaklıklar hakkında kendi kanunlarında özel denetim hükümleri öngörölmüş olması, maliye müfettişlerinin teftiş görev ve yetkilerini kısıtlamaz (KHK/178, m. 20). Teftişe tâbi daire, kuruluş ve ortaklıkların para ve para hükmündeki evrakı ile anbar ve depolarında bulunan ayniyatı, bunlarla ilgili, gizli de olsa, bütün defter ve belgeleri, bunları idare ve muhafazaya memur olanlar ilk talepte maliye müfettişini göstermeye, saymasına ve incelemesine yardım etmeye mecburdurlar (KHK/178, M. 20).

Gümrük müfettişleri, bakanın emri veya onayı üzerine, Teftiş Kurulu Başkanı tarafından Bakan adına görevlendirilerek, Bakanlığa bağlı bütün gümrük teşkilâtının faaliyet ve işlemleriyle ilgili olarak teftiş, inceleme ve soruşturma işlerini yürütürler. Gümrük bölgeleri içinde bütün taşıtları, eşya ve yolcuları ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın denetimine tâbi gümrük anbar ve artrepolarında mevcut malları muayene ederler, kayıtlarını inceleyip teftiş

(5) Resmi Gazete, 25.10.1914.

ederler. Gerektiğinde, idare haklarını koruyacak tedbirleri Bakanlık makamı emirleri doğrultusunda alırlar (KHK/178, m. 20). Gümrük teşkilâtı ve bu teşkilâtın emrinde bulunan Maliye ve Gümrük Bakanlığı memurları elleri altında bulunan para ve para hükmündeki evrak, mal ve ayniyatı ve bunlara ilişkin, gizli de olsa, bütün defter ve belgeleri, ilk talepte, gümrük müfettişine göstermeye, saymasına ve incelemesine yardım etmeye mecburdurlar (KHK/178, m. 20).

Teftiş Kurulu Başkanı hem maliye müfettişi hem de gümrük müfettişi sıfat ve yetkilerini haizdir (KHK/178, m. 20).

II) Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığı

4709 sayılı kanunla kurulan Hesap Uzmanları Kurulu'na bağlı hesap uzmanları, Kurulun görev ve yetki alanına giren konularda mevzuat ve uygulama ile ilgili etüd, araştırma ve diğer çalışmaları yapar ve tekliflerde bulunur (KHK/178, m. 21), Vergi Usul Kanunu uyarınca vergi incelemeleri yaparlar (VUK, 135).

III) Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Bakanlığa hükümet programı, kalkınma planları, yıllık programlar, Bakanlar Kurulu kararları ve millî güvenlik siyaseti çerçevesinde verilen emir ve görevlerin yerine getirilmesi için çalışma esaslarını tesbit eder. Bakanlığın ana hizmet politikasının ve planlarının hazırlanmasına yardımcı olur. Bu konulardaki temel politikaları bilimsel esaslara göre tesbit eder ve bakanın onayını aldıktan sonra Devlet Planlama Teşkilâtı'na gönderir. Kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere, Bakanlık bütçesini plan ve program esaslarına göre hazırlar ve uygulamasını takip eder. Bakanlığın yıllık çalışma programlarını hazırlar.

Bakanlık hizmetleriyle ilgili istatistikleri toplar ve değerlendirir. Kalkınma plan ve programları ile Bakanlık yıllık çalışma programlarının uygulanması sırasında, Bakanlık teşkilâtında ortaya çıkan çözümlenmesi gereken güçlükleri, aksaklıkları ve tıkanıklıkları Bakanlık veya bakanlıklararası düzeyde giderici tedbirleri tesbit eder ve Bakanlık makamına sunar. Organizasyon ve metod hizmetlerini yürütür. Kanun, tüzük, yönetmelik tasarıları ile kanun teklifleri hakkında Bakanlık görüşünün tesbitine yardımcı olur. Bakanlığın tarihçesini hazırlar. Bakan tarafından verilen konularda araştırma ve inceleme yapar (KHK/178, m. 22).

IV) Bakanlık Müşavirleri

Bakanlık müşavirleri özel önem ve öncelik taşıyan konularda Bakana yardımcı olurlar (KHK/178, m. 23).

V) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, bakanlıkta basın ve halkla ilişkilerle ilgili faaliyetleri planlar. Bu faaliyetlerin belirlenecek usul ve ilkelere göre yürütülmesini sağlar (KHK/178, m. 23/A).

cc) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yardımcı Birimleri

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nda yürütülen faaliyetlere destek ve yardım sağlayan hizmet birimleri, Personel Genel Müdürlüğü, Eğitim Dairesi Başkanlığı, İdarî ve Malî İşler

Dairesi Başkanlığı, Muhabere ve Elektronik Dairesi Başkanlığı, Savunma Sekreterliği ve Özel Kalem Müdürlüğü'dür (KHK/178, m. 24/32).

b) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Taşra Teşkilâtı

Bakanlık, Bakanlıkların Kuruluş ve Görev ve Esasları hakkında 27.9.1984 tarihli ve 3046 sayılı kanun uyarınca, taşra teşkilâtı kurmaya yetkili bulunmaktadır (KHK/178, m. 34). 3040 sayılı kanununun 8. maddesine göre bakanlık taşra teşkilâtı ihtiyaca göre il valisine bağlı il kuruluşları, kaymakama bağlı ilçe kuruluşları ve doğrudan merkeze bağlı taşra kuruluşlarından oluşur.

aa) İl Teşkilâtı

İllerde maliye teşkilâtı defterdarın idaresi altındaki müdürlüklerden ve şefliklerden oluşur. Defterdar il merkezinin ve ile bağlı ilçelerin maliye teşkilâtının sorumlu âmiri ve ilde Bakanlığın en büyük memurudur. Defterdar gelirlerin tahakkuk ve tahsilini ve nakit işlerini düzenler ve denetler. Malî mevzuatın il içinde uygulanmasını gözetir. İl maliye memurlarının işlem ve eylemlerini sürekli şekilde denetler. İlçelerden sorulan konularda gerekli açıklamaları yapar. Bakanlıktan sorulan sorulara zamanında cevap verir. Defterdara bağlı her şube müdürü ve şef, yönettiği birinin âmiri olup, bu birimin yürütülmesinden ve denetlenmesinden birinci derecede sorumludur (29.6.1936 tarihli ve 2/4903 sayılı Maliye Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri hakkında Nizamname, m. 44/45). Defterdara bağlı kontrol memurları gelirlerin tahakkuk ve tahsilini defterdar adına denetlerler (anılan Nizamname, m. 46).

Defterdarlığa bağlı olarak gelir müdürlüğü, tahsilat müdürlüğü, muhasebe müdürlüğü, muhakemat müdürlüğü ve millî emlâk müdürlüğü bulunur (anılan Nizamname, m. 44). Muhakemat Müdürlüğü maliyenin hizmet birimleri tarafından sorulan işler hakkında hukukî mütalâsını bildirir ve kendisine bağlı hazine avukatları eliyle hazinenin davacı veya davalı olduğu davaları takip eder (anılan Nizamname, m. 52).

Defterdarlığa bağlı olarak, vergi tarh, tahakkuk ve tahsil işlemlerini gerçekleştirmek üzere yeteri kadar vergi dairesi bulunur.

Gümrük taşra teşkilâtı başmüdürlüklerden ve bunlara ya da doğrudan doğruya Bakanlığa bağlı müdürlüklerden oluşmaktadır.

bb) İlçe Teşkilâtı

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ilçe teşkilâtı malmüdürünün idaresi altındaki şefliklerden oluşur. Malmüdürü kaza maliye teşkilâtının sorumlu âmiridir ve ilçe bakanlığın en büyük memurudur. İlçede maliye memurlarının işlem ve eylemlerini takip eder ve denetler (anılan Nizamname, m. 54). Malmüdürlüğüne bağlı olarak ayrıca ilçede bir veya birkaç vergi dairesi bulunur.

3. Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı, 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı kanun uyarınca, ekonomi ve dış ticaret politikalarının tespiti yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde faaliyetlerin düzenlenmesi, uygulanması, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesiyle görevlendirilmiştir (m. 1).

Bu temel görev çerçevesinde, Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı ekonomi ve dışticaret politikalarının hedeflerini tesbiti ile ilgili çalışmaları yapar, kararlaştırılan politikaları uygular. Hazine, para, kredi, nakit hareketleri ile devletin iç ve dış borç işlemlerini yapar. Hazine işlemlerine ait kanun tasarılarını ve diğer mevzuatı hazırlar ve hazırlanmasına katılır. İhracat ve ithalatın kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler çerçevesinde yürütülmesini sağlar. İki ve çok taraflı iktisadî ve ticarî anlaşmalarla ilgili hizmetleri yürütür. Kamu iktisadî kuruluşları ile iktisadî devlet teşekküllerinin genel yatırım ve finansman programlar çerçevesinde hazırlar ve uygulanmasını izler. Bankalar ve sermaye piyasasına ilişkin politikaları hazırlar, uygulanmasına izler ve denetler (3274 sayılı Kanun, m. 2).

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı anılan görev ve çalışmalarıyla kamu maliyesinin yürütümünde özellikle hazine işlemlerini gerçekleştirerek doğrudan doğruya katkıda bulunur. Ayrıca kamu maliyesi politikası ile doğrudan doğruya ilgili olan para, kambiyo, banka, sermaye piyasası ve dışticaret alanlarını yönetir, izler ve denetler. Bu nedenle, Başbakanlığa bağlı olan Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı'nı (3274 sayılı Kanun m. 3/), kamu maliyesi örgütünün bir bölümü olarak ele almak gerekmektedir. Belirtelim ki, Başbakan bu Müsteşarlıkla ilgili yetkilerini Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı veya Devlet Bakanı vasıtasıyla kullanabilir (3274 sayılı Kanun m. 3).

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı merkez, taşra ve yurtdışı teşkilâtı ile bağlı kuruluşlardan oluşur (3274 sayılı Kanun m. 3).

a) Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Merkez Teşkilâtı

Müsteşarlık kuruluşunun en üst âmiri Müsteşardır. Müsteşarlık hizmetlerini Başbakanın direktifleri yönünde mevzuata, hükûmetin genel siyasetine, millî güvenlik siyasetine, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütür. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliğini sağlar (3274 sayılı Kanun m. 5).

Müsteşarlık merkez teşkilâtı ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden oluşur (3274 sayılı Kanun, m. 4).

aa) Ana hizmet birimleri

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı'nın ana hizmet birimleri ve işlevleri aşağıda belirtilmektedir.

1) Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü

Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, dış kamu borçlanmalarının hazırlık, sözleşmeye bağlama, kefalet ve garanti işlemlerini yürütür, bu işlerle ilgili görüşme ve muhaberatı yapar. Dış kamu borçlarının ve dış yardımların kullanılmasına, bunlara ait sözleşme ve anlaşmaların uygulanmasına ilişkin temas, görüşme ve işlemleri 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyon Hakkında Kanun gereğince yerine getirir. Yıllık programlar çerçevesinde ödemeler dengesi gerçekleşme ve tahminlerini hazırlar, değerlendirir ve ekonomik tahliller yapar. Yabancı ülkeler ve piyasalardan borç alma ve yabancı piyasa, ülke ve kuruluşlara borç verme esas ve şartlarını belirler ve uygular (3274 sayılı Kanun, m. 7).

II) Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü

Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü malî sektörün ekonomik kalkınmada etkinliğini sağlamak amacıyla iç ve dış ekonomik gelişmeleri izleyip değerlendirir. Bankalar Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Ödünç Para Verme İşleri Mevzuatı, Menkul Kıymetler Borsaları Mevzuatı çerçevesinde mevduat ve tasarrufu teşvik eder ve düzenler, uzun, orta ve kısa vadeli kredilere, sermaye piyasasına, para ve kredi politikalarına ilişkin esasları belirler, bizzat uygular ya da ilgili kuruluşlarca uygulanmasını izler. 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve diğer kanunların bu konuda verdiği görev ve işlevleri yürütür. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Müsteşarlık ile ilişkilerini düzenler (3274 sayılı Kanun, m. 8)

III) Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü

Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü hazine işlemlerini yapar. Hazine mevcutlarından devlete ait para, kıymetli maden ve değerleri muhafaza eder, nemalandırır, yönetir. Hazine hisse senetleri ve tahvil cüzdanını saklar ve yönetir. Millî paranın tedavülünü ve istikrarını para politikası ile birlikte düzenler. Madenî paranın basılması, devlet tahvili, hazine bonosu, borçlanma senedi çıkarılması, hazine garantisi ve kefaleti verilmesi işlemlerini yürütür. Hazine hissedarlığının gerektirdiği işlemleri yapar. Yıllık programlar çerçevesinde, iktisadî devlet teşekkülleri ve kamu iktisadî kuruluşlarının genel yatırım ve finansman programını Devlet Planlama Teşkilâtı'nın görüşünü alarak hazırlar, uygulamasını izler. Finansman programlarının kalkınma planı ve yıllık programlarda belirlenen hedeflere yönelik olarak uygulanması için gereken tedbirleri alır. Nakit yönetiminde, genel ve katma bütçeli idarelerle özel bütçeli kuruluşların ve döner sermayelerin para politikasıyla uyumunu ve nakit imkânlarının ve kamu fonlarının yıllık programlarda belirlenen ilkelere uygun olarak kullanılmasını sağlar, geri dönmelerini izler. Devletin yurtdışındaki genel bütçe ile ilgili ödemelerini yapar. İç ödemeler, dış ödemeler ve devlet borçları saymanlıkları kurar. Darphane ve Damga Matbaası'nın Müsteşarlıkla ilişkilerini düzenler ve yönlendirir. Müsteşarlıkla ilgili iktisadî devlet teşekkülleri, kamu iktisadî kuruluşları ve bağlı ortaklıkların faaliyetlerinin mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesini takip eder ve Kamu İktisadî Teşekkülleri Koordinasyon Kurulu'nun sekretarya hizmetlerini yürütür. Devletçe verilen kefalet, taviz ve garantilere ilişkin işlemleri yapar. Petrol Kanunu'nun Müsteşarlığa verdiği görevlerle ilgili hükümleri uygular ve takibini sağlar (3274 sayılı Kanun, m. 9).

Özetle, bütçe uygulamasının gerektirdiği hazine işlemleri Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir.

IV) İhracat Genel Müdürlüğü

İhracat Genel Müdürlüğü ihracatın kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedef çerçevesinde yürütülmesini sağlar. İhracat politikasının tesbitine yardımcı olur ve bu politikayı uygular. İhracatın geliştirilmesi imkânlarını araştırır. İhracatla ilgili mevzuatı hazırlar ve uygular. İhracat konusu tarım ürünlerinin destekleme alım fiyatlarının

tesbiti ile ilgili işlemleri yürütür. İhracat belge ve ruhsatnamelerini düzenler. İhracatçı birliklerinin dış ticarete ilişkin çalışmalarını düzenler, izler ve denetler. Dış fuar ve sergilere katılma esaslarını tesbit eder (3274 sayılı Kanun, m. 10).

V) İthalat Genel Müdürlüğü

İthalat Genel Müdürlüğü ithalatın kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler çerçevesinde yürütülmesini sağlar. İthalat rejimi ile programını hazırlar, uygular ve ithalatla ilgili izinleri verir. İç piyasa ve sanayinin ihtiyaçlarını izler ve bu konuda gerekli tedbirleri alır. İthalat müsaadeleriyle ilgili belge ve ruhsatnameleri düzenler, ithal mallarının dünya piyasalarına uygun olarak ithalini sağlayıcı tedbirleri alır. Fiyat ve kalite kontrol işlerini düzenler. Milletlerarası fuarların ithalat ile ilgili işlemlerini düzenler ve yürütür (3274 sayılı Kanun, m. 11).

VI) Anlaşmalar Genel Müdürlüğü

Anlaşmalar Genel Müdürlüğü kalkınma planları ve genel ekonomik politikalar çerçevesinde, iki taraflı ve çok taraflı ticaret ve madde anlaşmaları ile ticaret protokollarını, gerektiğinde ilgili bakanlıklarla ve kuruluşlarla işbirliği halinde hazırlar. Ticaret anlaşmalarının uygulanması ile ilgili mevzuatı hazırlar, yürürlüğe koyar ve uygular. Milletlerarası veya bölgesel ekonomik ve ticari işbirliğine ilişkin hazırlık çalışmalarına ve görüşmelere katılır. Sınır ticaretiyle ilgili düzenlemeleri yapar. Ekonomik ve ticarî anlaşma bulunmayan ülkelerle ticarî ilişkileri düzenler ve bu faaliyetlerin gerektirdiği işbirliğini sağlar. Dış temaslarla ilgili protokol işlerini düzenler (3274 sayılı Kanun, m. 13).

VII) Dışticarete Standardizasyon Dairesi Başkanlığı

Dışticarete Standardizasyon Dairesi ihraç ve ithal malların standartlaşmasını sağlar. İhracatı bu bakımdan denetler, bu konudaki mevzuatı uygular (3274 sayılı Kanun, m. 14).

bb) Danışma ve Denetim Birimleri

Müsteşarlığın merkez kuruluşundaki danışma ve denetim birimlerini aşağıda ele almaktayız.

I) Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu Başkanlığı

Müsteşara bağlı Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, bankalar kanunu ve diğer mevzuat ile bankalar yeminli murakıp ve muavinlerine verilen görev ve yetkilerin gerektirdiği murakabe ve inceleme işlerini yürütür. Kurulun görev ve yetki alanına giren konularda mevzuat ve tatbikatla ilgili araştırmalarla diğer çalışmaları yapar, görüş bildirir ve tekliflerde bulunur. Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu bir başkan ile yeteri sayıda bankalar yeminli murakıpları ve yardımcılarında oluşur (3274 sayılı Kanun, m. 16).

II) Hukuk Müşavirliği

Hukuk Müşavirliği Müsteşarlığın diğer birimlerinden sorulan hukukî konular ile hukukî, malî ve cezaî sonuçlar doğuracak işlemler hakkında görüş bildirir. Hazine menfaatleri-

ni koruyucu, anlaşmazlıkları önleyici hukukî tedbirleri zamanında alır, anlaşma ve sözleşmelerin bu esaslara uygun olarak yapılmasına yardımcı olur. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü'nü ilgilendirmeyen idarî davalarda Müsteşarlığı temsil eder. Hukukî teklifleri hazırlayarak müsteşara sunar. Müsteşarlık kuruluşları tarafından hazırlanan veya diğer bakanlıklardan yahut Başbakanlıktan gönderilen kanun, tüzük ve yönetmelik tasarılarını hukukî açıdan inceleyerek görüşlerini bildirir (3274 sayılı Kanun, m. 17).

III) Müsteşarlık Müşavirleri

Müsteşarlıkta özel önem ve öncelik taşıyan konularda müsteşara yardımcı olmak üzere müsteşarlık müşavirleri görevlendirilebilir. Müsteşarlık müşavirleri müsteşarlık makamına bağlıdır (3274 sayılı Kanun, m. 18).

IV) Hazine Kontrolörleri

Hazine kontrolörleri, Müsteşarlığa verilen işlerle Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında kanun ve kambiyo ile ilgili mevzuat, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu ile ilgili konularda inceleme, denetleme ve soruşturma yaparlar. Kontrolörler Müsteşarlığın görev konularında etüdler hazırlar, incelemeler yapar ve mütalâalar verirler.

cc) Yardımcı Birimler

Müsteşarlığın merkez kuruluşundaki yardımcı birimler Personel Dairesi Başkanlığı, İdarî ve Malî İşler Dairesi Başkanlığı ve Savunma Uzmanlığı'dır (3274 sayılı Kanun, m. 20/23).

b) Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Taşra ve Yurtdışı Teşkilâtı

Müsteşarlık Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanun, Genel Kadro ve Usulü hakkında KHK/190 ve İl İdaresi Kanunu hükümlerine uygun olarak taşra teşkilâtı kurmaya yetkili bulunmaktadır. Ayrıca Müsteşarlık Kamu Kurum ve Kuruluşlarınınin Yurtdışı Teşkilâtı Hakkında KHK/189 uyarınca yurtdışı teşkilâtı kurabilir (3274 sayılı Kanun, m. 24/25).

c) Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı'na Bağlı Kuruluşlar

Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İhracatçı Birlikleri ve İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Müsteşarlığın bağlı kuruluşlarıdır (3274 sayılı Kanun, m. 26).

Darphane ve Damga Matbaası madenî para, ziynet altınları ve madalya basar; harç ve damga pullarını ve genel bütçeye dahil veya genel bütçeyle ilişkili daire ve müesseselerin, özel kanunlarla kurulmuş ve kamu hizmeti gören teşekküllerin pullarını ve kıymetli evrakının basılmasını sağlar.

İhracatçı birliklerinin kuruluş ve işleyişi, organları ve üyeliği, üyelerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin esaslar Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konur (3274 sayılı Kanun, m. 26).

V) TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Türkiye'de banknot ihracatı imtiyazına münhasıransahip olmak üzere, 11.6.1930 tarihli ve 1715 sayılı kanunla kurulmuştur. Daha sonra, 14.1.1970 tarihli ve 1211 sayılı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" ile yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası özerk bir kuruluş kimliğindedir. Bu nedenle, dar ve teknik anlamda kamu maliyesi idaresinin dışında sayılmalıdır. Bununla birlikte, kuruluş yasasının kendisine yüklediği görevler ve tanıdığı yetkiler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kamu maliyesinin yapısal örgütü içinde yer almasını gerektirmektedir.

1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Temel Görevleri

Banka özellikle hükûmetin malî ve ekonomik müşavirliği, malî ajanlık ve haznedarlık görevlerini ifa eder (1211 sayılı Kanun, m. 4). Türkiye'de banknot (kâğıt para) ihracı imtiyazı tek elden bankaya aittir. Banka para ve kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programlar gözönünde bulundurarak, ekonominin gereklerine göre ve fiyat istikrarını sağlayacak bir tarzda yürütür. Para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemleri yapar. Mevduat vâde ve türleri ile mevduatta vâde müddetlerini ve bunların yürürlük zamanlarını tayin eder. Millî para ile altın ve yabancı paralar arasındaki muadeleti hükûmetçe belirlenecek esaslar dairesinde tayin eder. Banka kendi işlemlerinde uygulayacağı reeskont ve faiz oranlarını, hükûmetçe izlenen ekonomik politikaları da gözönünde tutarak tesbit eder (1211 sayılı Kanun, m. 4).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın hükûmetin malî ve ekonomik müşavirliği, malî ajanlık ve haznedarlık görevleri 1211 sayılı Kanun'un 41. maddesinde düzenlenmiştir.

a) Malî ve Ekonomik Müşavirlik

Banka, hükûmetin malî ve ekonomik istişarî organıdır. Bu sıfatla, banka para ve kredi politikası konusunda hükûmetçe incelenmesi istenilecek hususlar hakkında mütalâa beyan eder. Yabancı memleketlerle yapılacak malî ve ticarî anlaşmalar akdine ilişkin görüşmelerde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası temsil edilir.

b) Malî Ajanlık

Devletin milletlerarası malî ve iktisadî münasebetlerinde, bankaya hükûmetin malî ajanlığı verilebilir. Banka devlet iç borçlanma senetlerinin malî servisini, kambiyo denetlemesini ve dış ticaret rejimi tatbikatını veya benzeri işlemleri yapmakla görevlendirilebilir.

c) Haznedarlık

Banka hükûmetin haznedarıdır. Bu sıfatla özellikle devletin gerek yurtiçinde, gerek yurtdışında tahsilat ve ödemelerini, bütün hazine işlemlerini ve memleket içi ve dışı her nev'i para nakil ve havale işlemlerini ücretsiz yapar. Hazine ve katma bütçeli idarelerle özel idare ve belediyelere ait paraların, eğer o yerde şubesi varsa bankaya, bulunmadığı yerlerde bankanın muhabirlerine yatırılması zorunludur. Banka bu mevduata faiz ödemez.

Banka, miktarı cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının yüzde onbeşini geçmemek üzere, hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar. Bu avans hesabına uygulanacak faiz haddi ile ekonomik durum gözönünde tutularak kullanılacak avans nispeti Başbakanlık ile banka arasında kararlaştırılır (1211 sayılı Kanun, m. 50).

Banka iktisadî devlet teşekkülleri ile iktisadî alanda faaliyet gösteren katma bütçeli idarelerin hammadde ve mahsul alımı ile ilgili mevsimlik ihtiyaçları için düzenleyecekleri en çok dokuz ay vâdeli bonolarını veya hazine kefaletini haiz bonolarını iskonto edebilir ve karşılığında avans verebilir. Bu suretle kabul edilebilecek bonoların azamî hadleri ile bunlara uygulanacak iskonto ve faiz hadleri banka meclisince kararlaştırılır (1211 sayılı Kanun, m. 51).

Belirtmek gerekir ki, banka kendisine verilen görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak gerçekleştirir (1211 sayılı Kanun, m. 4, son fıkra). Bu yön Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın özerkliğinin zorunlu ve doğal sonucudur.

2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Organları ve Teşkilâtı

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bir anonim şirket şeklinde örgütlenmiştir. Banka 1211 sayılı kuruluş yasasında açıklık bulunmayan konularda özel hukuk hükümlerine tâbidir (1211 sayılı Kanun, m. 1).

Bankanın hisselerinin en az yüzde ellibirinin Hazineye ait olması esastır (1211 sayılı Kanun, m. 6). Bu bakımdan bankanın Hissedarlar Genel Kurulu'na Hazine egemen bulunmaktadır. Anonim şirketlerdeki Yönetim Kurulu'nun görevlerini, Banka Meclisi yerine getirir. Banka Meclisi Başkan (Guvernör) ile Genel Kurulca seçilecek altı üyeden oluşur (1211 sayılı Kanun, m. 19). Başkan (Guvernör) müşterek karamame ilâ üç yıl için atanır. Başkanın müşterek karamame ile seçilmesi, bankanın özerkliğini bir ölçüde zayıflatmaktadır. Banka meclisi kararlarına muhalefeti halinde, başkan kararın icrasını erteleyerek sonraki toplantıda yeniden görüşülmesini talep edebilir. Başkan ile banka meclisi arasında mutabakat hasıl olmadığı takdirde Başbakan hakemlik eder (1211 sayılı Kanun, m. 26).

Bankanın ayrıca başkan yardımcıları, başkanın başkanlığı altında başkan yardımcılarında oluşan kurulu Yönetim Komitesi vardır. Bundan başka, Bankanın ayrıca merkez ve şubelerinin teşkilâtı ve Bankaya bağlı Banknot Matbaası'nın teşkilâtı mevcuttur (1211 sayılı Kanun, m. 26, 30, 31).

Bankanın işlemleri dört üyeden oluşan bir Denetleme Kurulu tarafından denetlenir (1211 sayılı Kanun, m. 23). Denetleme Kurulu'nun talep edeceği bütün bilgi ve belgeleri Başkan vermekle yükümlüdür. Denetleme Kurulu'nun yönetme yetkisi olmayıp, görüşlerini yazılı olarak Banka Meclisi'ne bildirir ve bir örneğini Başbakanlığa verir (1211 sayılı Kanun, m. 24).

VI. ÖZERK BÜTÇELİ VE ÖZEL BÜTÇELİ KAMU KURULUŞLARI

1. Özerk bütçeli kuruluşlar

Özerk bütçeli kuruluşların bünyelerinde ayrı bir malî teşkilât yer alır. Bu teşkilât her biri özerk kuruluşun kendi kuruluş yasasında belirtilmiştir. Örneğin Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, Türk Standartları Enstitüsü, Basın-İlân Kurumu gibi

özerk kuruluşlarda ayrı bir mali yapılanma olup, bu kuruluşların bütçeleri en yüksek karar organları tarafından onaylanıp yürürlüğe konur.

2. Özel bütçeli kamu kuruluşları

a) Belediyeler

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 110/129. maddeleri belediye bütçesinin düzenlenmesine ayırt edilmiştir. Belediye bütçesi belediye başkanı tarafından hazırlanarak eylül ayı başında encümenine verir. Encümen bütçeyi iki ay içinde inceler. Hazırlanan bütçe gerekçeyle birlikte başkan tarafından kasım ayının birinci günü Belediye Meclisi'ne sunulur. Belediye Meclisi tarafından kabul edilen bütçe, mahallî en büyük mülkiye amirinin tasdiğiyle kesinlik kazanır (Belediye Kanunu 119/123).

Belediye bütçesinin itâ amiri belediye başkanıdır. Belediye muhasebecileri bütçenin sorumlu muhasibidirler (Belediye Kanunu 126/127).

Her yıl bütçenin kesin hesabı, hesap döneminin bitiminden sonra gelen nisan ayı içinde sorumlu muhasibin idare hesabı ile birlikte belediye encümenine verilir. Belediye encümeni tarafından bağlanan karara bağlanan kesin hesap ilgili olduğu yılın sonundan başlayarak altı ay içinde belediye başkanı tarafından tetkik ve tasdik olunmak üzere Belediye Meclisi'ne sunulur (Belediye Kanunu, 70, 86, 128).

Belediye bütçesi ve belediye bütçe ve muhasebe uygulamalarının ayrıntıları "Belediye Muhasebe Usulü Hakkında Tüzük" ile düzenlenmiş bulunmaktadır⁽⁶⁾.

b) İl özel idareleri

İl Özel İdaresi Kanunu uyarınca il özel idaresi bütçesi, genel bütçe mali yılına paralel olarak ve İçişleri Bakanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca birlikte düzenlenmiş formüle uygun olarak hazırlanır. İl daimî encümeni tarafından incelenen bütçe, il genel meclisine sunulur. İl genel meclisince görüşülüp kabul edilen bütçe, o yıla ait program da eklenecek vali tarafından onay için İçişleri Bakanlığı'na gönderilir (İl Özel İdaresi Kanunu 84, 85, 86). Bu konudaki ayrıntılar "İl Özel İdaresi Bütçesinin Hazırlanması, Kabulü ve Onaylanması Hakkında Yönetmelik"te düzenlenmiştir⁽⁷⁾.

İl genel meclisi gelecek yıl bütçesiyle birlikte geçen yıl kesin hesabını görüşüp karara bağlar (İl İdaresi Kanunu 133).

(6) Resmi Gazete, 19.3.1931.

(7) Resmi Gazete, 4.12.1987.